

Matti Wiberg: *Politiikan sanakirja: inhorealistin versio*, toimittanut Kalevi Koukkunen. Helsinki: Siltala. 2011. 645 s.

Turun yliopiston valtio-opin professori Matti Wiberg, *Politiikan sanakirjan* hakusanaston kerääjänä ja luojana, ja Kalevi Koukkunen kirjan toimittajana ovat tehneet mittavan ja ainutlaatuisen urakan. Kirja on tekijöiden mukaan ”ensimmäinen suomalainen kokonaisteos politiikan sanastosta”. Miksi politiikka sitten tarvitsee oman sanakirjansa? Siksi, että ”politiikka synnyttää omat erikoissanastonsa, sanontansa, slanginsa ja lyhennelmänsä sekä lentävät lauseensa” (s. 5), joita ei ilmeisesti tunneta riittävästi.

Politiikan sanakirjassa on noin 14 000 hakusanaa, jotka liittyvät enemmän tai vähemmän kiinteästi politiikkaan niin Suomessa kuin kansainvälisesti. Kirjan tarkoituksena on valistuksen projektin hengessä ”avata politiikan ja median kieltä tavalliselle kansalaiselle”. Kirjan alaotsikon mukaista ”inhorealistin” näkökulmaa luonnehditaan kirjan takakannen esittelytekstissä seuraavasti: ”Teoksessa annetaan inhorealisticen suoranuottiset ja kaunistelemattomat selosteet politiikan ilmiöille, poliittiselle slangille ja järjestölatinalle. (...) Kirja valaisee politiikan salaisen puutarhan varjelluimpiakin osia. (...) Teoksessa ei ole pyritty poliittiseen korrektiuteen, vaan asiat sanotaan niin kuin ne ovat – poliittisen elämän kirjon mitään sävyä unohtamatta. Sananvapautta kirjassa harjoitetaan ääri rajoille.” Hakusana ”inhorealismi” (s. 161) selitetään ”totuuden kaunistelemattomasti esittäväksi esitystavaksi, epämiellyttäviä naturalistisia yksityiskohtia viljeleväksi”. Sanakirjan näkökulman ”inhorealismi” näyttää kirjassa konkretisoituvan ennen kaikkea henkilöitä koskevissa luonnehdinnissa.

Sanakirjan käyttökelpoisuuden kriteereinä pidetään tavallisesti sekä sanaston laajuutta ja relevanttiutta ko. ilmiökentän kannalta että sanojen merkitysten tulkinnan oikeellisuutta ja kattavuutta. *Politiikan sanakirjassa* on pyritty ensisijassa kattavuuteen. Siitä kertoo hakusanojen valtava määrä ja se, että mukaan on liitetty paljon sekä muiden maiden poliittisten ilmiöiden sanastoa että antiikin latinankielistä tunnettua sanastoa (kaikkiaan noin 30 kielestä). Sanakirjan selailu osoittaakin nopeasti, miten vähän lukija tuntee ja hallitsee sanakirjan laajasta ilmiökentästä. Jokaiselle on kirjassa paljon opittavaa. Kattavuuden tavoittelun toinen puoli on tietysti se,

ovatko kaikki hakusanat todella tarpeellisia. Mitä erilaisimpien sanojen, sanontojen, lyhenteiden yms. sellaisten nopea haku sanakirjasta puoltaa kattavuutta. Asioiden ja ilmiöiden syvällisempi hahmottaminen olisi ehkä puhunut tiukemman karsimisen puolesta.

Kirjan laajuudesta huolimatta sanakirja on aina väistämättä kuitenkin valikoima kaikista mahdollisista sanoista ja sanoille annetuista merkityksistä. Hakusanojen valintakriteereinä Wiberg sanoo käyttäneensä ”paitsi hakusanojen esiintymismääriä myös niiden informatiivisuutta ja nasevuutta, hauskuuttakin.” Monissa hakusanoissa ja niiden selityksissä Wibergin naseva, informatiivinen, ironinen ja hauska tyyli toimii hyvin. Lukijoiden tulkinnat varmaankin poikkeavat eri hakusanojen osalta tässä suhteessa, mutta juuri tähän Wibergin inhorealisticen näkökulma pyrkinee. Aineistoinaan Wiberg kertoo käyttäneensä pääasiassa sanomalehdistöä, eduskunnan keskusteluita ja ”lukuisia informantteja, varsinkin poliittisissa koneistossa ja niiden liepeillä toimivia”. Aineistojen virallisuudesta ja ”puolivirallisuudesta” johtuen hakusanoista ei löydy sellaisia suomalaisen poliittiseen kulttuurin kuuluneita sanoja, kuten esimerkiksi jenkki, ryssä, herra, herraskainen, maan isä, maan äiti ja maakuntien Suomi. Hakusanoissa on hyödynnetty myös tieteellistä kirjallisuutta ja niihin pohjautuvia hakusanoja. Näiden suhteen kirjoittaja on joutunut ehkä eniten tekemään subjektiivisia valintoja sen suhteen mitä ottaa mukaan ja kuinka paljon sanojen selityksiin ottaa mukaan keskustelua ja erilaisia tulkintoja esiteltävästä ilmiöstä. Esimerkiksi hakusana parlamentarismi esitellään perinteiseen tapaan kapeasti parlamentarisiksi hallitustavaksi, jossa hallituksen on nautittava parlamentin enemmistön luottamusta. Laajempi tulkinta parlamentaarisen politiikan ideaalittyydestä keskeisine tunnusmerkkeineen jää huomioimatta. Poliittisen edustuksellisuuden peruskäsitteistä sana ”delegate (engl.) valtuutettu” noteerataan, mutta sen perinteistä englanninkielistä vastinparia *trustee* (uskottu, luotettu) ei mainita. Englanninkielisiä hakusanoja on sanakirjassa runsaasti, mutta esimerkiksi hakusana *The Cabinet* on jäänyt uupumaan.

Vaikka sanojen kaikkien merkitysten huomioon ottaminen on tietysti mahdoton tehtävä missä tahansa politiikan sanakirjassa, niin Wiberg pyrkii kuitenkin ottamaan huomioon sanojen merkitysten muutokset ajassa ja aineistoissa. Tosin huomioon

ottaminen ei aina toteudu täysin johdonmukaisesti, vaan tekijä on joutunut tässäkin tekemään valintoja. Wiberg erottaa lukuohjeissaan muun muassa seuraavat tasot: ”Yksinkertaisimmillaan selitetään, mitä hakusana tarkoittaa.” Joissakin yhteyksissä pyritään myös huomioimaan sanan kehityshistoria: ”mitä sana on alkuaan merkinnyt tai mitä se nykyään merkitsee”. Lisäksi joidenkin sanojen kohdalla esitetään myös niiden ”epäviralliset tai arkiset merkitykset” sekä esitystyylit (leikkiläisesti jne.). Wiberg myös toteaa, että tyyliarvot ovat ”osittain subjektiivisia: toisesta sana voi tuntua arkiselta, toisesta leikkiläiseltä”. Koska käytetyillä aineistoilla on tällä tavoin oma vaikutuksensa sanojen merkityksiin, lukija olisi joissakin yhteyksissä toivonut hieman täsmällisempää tietoa käytetystä lähteestä tulkintaa tai ainakin tulokinnan kontekstia helpottamaan. Esimerkiksi hakusana ”anteeksipyynnötpuolue Kokoomus” ei tässä muodossa ole poliittikkaa aktiivisesti seuraamattomalle kovin informatiivinen hakusana.

Wiberg toteaa aivan oikein, ”ettei mikään teos voi tyhjentävästi kattaa koko politiikan ilmiökenttää, joka on jatkuvassa muutoksen tilassa. Poliitikankin kieli elää ja muuttuu.” Tällaiset luonnehdinnat johdattavat väistämättä pohtimaan sanakirjan tarkoitusta ja sanaston kirjoittamisen strategiaa. Etymologisia ja käsitehistoriallisia sanakirjoja lukuun ottamatta sanakirjoista tulee ikään kuin itsestään eräänlaisia ajankohtaisia poikkileikkauksia poliittisesta kulttuurista kyseisellä aikakaudella käytetyn sanaston valossa. Tässä mielessä sanakirjoissa liikutaan tavallisesti sanojen ”yleisesti” käytettyjen, ”tavallisten” ja ”normaalien” merkitysten tasolla, joissa ikään kuin luonnostaan hakeudutaan useimpien hyväksymiin epäpoliittisiin jo faktoiksi miellettyjen merkitysten luontiin. Politisoivassa ja ”riitaa” haastavassa poliittisessä kielenkäytössä taas pyritään tietoisesti poikkeamaan näistä ”tavallisista” sanojen merkityskäytännöistä. Poliittisten sanakirjojen lähtökohtainen dilemma on juuri tässä. Wibergin *Politiiseen sanakirjaan* tutustuminen johdatti ainakin allekirjoittaneen ajattelemaan niin, että Wiberg pyrkii hahmottelemallaan ”inhorealistin” metodillaan ottamaan tuon jännitteen ainakin osittain huomioon ja pukemaan sen elävään muotoon. Esitystavasta ja lähteiden mainitsematta jättämisestä johtuen paljon jää kuitenkin rivien väliin ja lukijan vastuulle.

Koska tällaisten laajojen sanakirjojen käyttö ja merkitys eivät liity pelkästään nykyhetkeen, vaan

niiden arvo todennäköisesti kasvaa ajan kuluessa, niin sanakirjan rakennetta ja sanojen esittelyä olisi voinut miettiä vielä tarkemmin myös tulevaisuutta ja tulevia käyttäjiä ajatellen. Hakusanojen aakkosellinen ryhmittely ei nimittäin kaikissa tapauksissa palvele lukijaa parhaalla mahdollisella tavalla. Jos lukija olisi esimerkiksi kiinnostunut suomalaisten puolueiden vaalilauseista, jotka on kerätty kirjaan koko sotienjälkeiseltä ajalta, niin niiden hakeminen 12 000 hakusanan joukosta on työläs tehtävä. Sama koskee ehdokkaiden vaalilauseita, joita on niin ikään sisällytetty hakusanoihin. Lukijan ja *Politiikan sanakirjan* käytön kannalta on erityisen ongelmallista myös se, ettei henkilöitä ole ryhmitelty esimerkiksi omaksi henkilögalleriakseen. Jos lukija olisi vaikka kiinnostunut kansanedustaja Ilkka Kanervaa koskevista luonnehdinnoista ja siitä, miten paljon ja millä tavoin Kanervaa on julkisuudessa luonnehdittu, niin luonnehdintojen etsiminen näin suuresta määrästä hakusanoja ei juuri rohkaise lukijaa ryhtymään tällaiseen etsintään. Sanakirjassa mainittujen yksittäisten henkilöiden ja esimerkiksi kansanedustajia koskevien luonnehdintojen käyttöä tulevaisuudessa voi myös vaikeuttaa ihmisen poliittisen muistin lyhyys. Esimerkiksi seuraavankaltaiset hakusanat kuten ”Sika-Liisa Sirkka-Liisa Anttila; Sika-Lindqvist Maija-Liisa Lindqvist; Sika-Timo Timo Järvilahti” eivät muutaman kymmenen vuoden kuluttua kerro lukijalle juuri mitään, vaan ymmärtääkseen viestin hänen on tehtävä työläitä lisäselvityksiä.

Politiikan sanakirjan kirjoittajaa, toimittajaa ja kustantajaa on syytä kiittää arvokkaasta kulttuuri-teosta. Sanakirjojen merkitys ei tyhjene kvartaalitalouden lakien mukaisesti, vaan niiden merkitys saattaa jopa korostua ajan myötä. Tätä mieltä ovat ainakin käsitehistoriasta ja poliittisesta kulttuurista kiinnostuneet tutkijat. Esimerkiksi Elias Lönnroin *Suomalais-ruotsalainen sanakirja* (1876–1877) on edelleen kärsivälliselle lukijalle mitä oivallisin lähde 1800-luvun loppupuolen Suomen Suuriruhtinaskunnan poliittiseen kulttuuriin.

KYÖSTI PEKONEN